

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมแซนยะจู้ : กรณีศึกษาชุมชนไทย – กูย บ้านม่วงหวาน – โดกเจริญ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกรอบความคิด เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมแซนยะจู้ ของชาวไทย – กูย บ้านม่วงหวาน – โดกเจริญ ซึ่งกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม
  - 1.1 ความหมายของวัฒนธรรม
  - 1.2 ประเภทของวัฒนธรรม
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี
  - 2.1 ความหมายของประเพณี
  - 2.2 ประเภทของประเพณี
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ
  - 3.1 ความหมายของความเชื่อ
  - 3.2 ระดับของความเชื่อ
  - 3.3 ประเภทของความเชื่อ
  - 3.4 ความสำคัญของความเชื่อ
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรม
  - 4.1 ความหมายของพิธีกรรม
  - 4.2 ประเภทของพิธีกรรม
  - 4.3 องค์ประกอบของพิธีกรรม
  - 4.4 ความสำคัญของพิธีกรรม
5. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
  - 5.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่
  - 5.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม และประเพณี

ความหมายของวัฒนธรรม

การที่มนุษย์ต้องการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเกิดเป็นจารีตประเพณีระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ถือปฏิบัติและสั่งสมเกิดเป็นภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมของกลุ่ม

การศึกษาวัฒนธรรมมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป แต่ก็ยังมีกรอบให้คนในสังคมได้ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันอย่างถูกต้องและเหมาะสม หรืออาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นตราประจำสังคม เพราะบ่งบอกลักษณะที่โดดเด่นของสังคมให้เห็นชัดเจน ดังนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 746) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ

พระยาอนุมานราชชน (2496 : 6) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปพิมพ์เดียวกันและแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2521 : 76) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง ระบบในสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ

กาญจนา แก้วเทพ (2533 : 7) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดและการปฏิบัติของมนุษย์เอง โดยจะต้องมีระบบคุณธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับตัวความรู้ และการกระทำของมนุษย์ในแต่ละสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2539 : 115) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ เป็นกรอบกำหนดให้ดำเนินชีวิตไปตามแบบแผนที่สืบทอดกันมาตามยุคสมัยและกาลเทศะ มีส่วนสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของประชาชน

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541 : 3) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึง ข้อกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อม ๆ กัน จะมีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้

จึงสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อช่วยในการพัฒนาสังคม และชีวิตความเป็นอยู่อันรวมถึงการแก้ปัญหา การตอบสนองความต้องการ ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อม ๆ กัน มีการสืบทอดและยึดถือปฏิบัติ

ประเภทของวัฒนธรรม

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2543 : 72 – 73) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์คิดสร้างขึ้นตลอดจนงานด้านศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น อาคาร บ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง รถยนต์ รูปปั้น ฯลฯ
2. วัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – Material Culture) เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต และเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ เป็นความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิด ศิลปกรรมจรรยา ธรรมเนียม ประเพณี ปรัชญา กฎหมาย ภาษา พิธีการ และวิธีการกระทำของมนุษย์ถือว่าวัฒนธรรมทางจิตใจทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

ณรงค์ เสียงประชา (2539 : 7 – 8) แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas – Thinking) เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือความรู้สึกลึกซึ้ง ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อเรื่องการทำบุญ – บาป หรือเชื่อโชคลาง ฯลฯ
2. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms – Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผน หรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือ ซึ่งประกอบด้วย
  - 2.1. วิถีประชา (Folk Ways) คือระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะทำปฏิบัติ เช่น การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา ธรรมเนียมประเพณีที่เป็นวิถีชาวบ้าน ฯลฯ
  - 2.2. จารีต (Norms) คือระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนจะเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจจริงโทษ เช่น ข้อห้ามทางศาสนา (Taboos)
  - 2.3. กฎหมาย (Laws) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามด้วยตัวบทกฎหมาย

3. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material – Having) ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อหามาใช้ในสังคมเช่น เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ถ้าจะแบ่งวัฒนธรรมตามราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 จะแบ่งวัฒนธรรมได้ 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตในสังคม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม – ศีลธรรม และได้มาจากทางศาสนา
2. เนติธรรม (Legal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ทางสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย

3. วัฒนธรรม (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

4. สหธรรม (Social Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคม รวมถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิด ทุกรูปแบบอย่างเหมาะสม

สรุปวัฒนธรรมตามทัศนะของผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกิดกับปัจเจกบุคคล เป็นความรู้สึกลึกซึ้งส่วนตัว เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม – ศีลธรรม เป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา ส่วนบุคคล หรือเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา หากฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดความไม่สบายใจ หรือสังคมรังเกียจ

2. วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เป็นกฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือกฎระเบียบต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้น เป็นระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามด้วยตัวบทกฎหมาย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี

ประเพณีเป็นวัฒนธรรมที่เสริมสร้างความผูกพัน ความเป็นพวกเดียวกัน ประพฤติปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งที่เป็นแบบแผนเดียวกัน ประเพณี บางอย่างมีบทบาทเป็นเครื่องมือควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมทำให้เกิดความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่กระทำผิดหรือประพฤตินอกกริคนอกกรอบ มีผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของประเพณี ดังนี้

ความหมายของประเพณี

สุพัตรา สุภาพ (2520 : 148) ให้ความหมายของประเพณีดังนี้ ประเพณี (Custom) หมายถึง แบบ ความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาในอดีต

บุปผา ทวีสุข (2520 : 16) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ประเพณีนั้น เป็นความประพฤติที่ชนหมู่ใดหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ถือปฏิบัติกันมาช้านาน จนเป็นที่นิยมและยอมรับของส่วนรวม ใครประพฤติออกนอกแบบ ก็ถือว่าผิดประเพณีอาจถูกลงโทษหรือเป็นที่รังเกียจของสังคมได้ ประเพณีเกิดจากความประพฤติของบุคคลหนึ่งก่อน เมื่อคนอื่นเห็นว่าดีก็ทำตามแบบอย่าง และเอาอย่างต่อ ๆ กันไป ดังนั้น ประเพณีโดยทั่วไปจึงมีความหมายรวม ๆ ว่าเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดี ว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา

สรุป ประเพณี ในทัศนะของผู้วิจัย หมายถึง การกระทำที่ดีที่ถูกต้อง ถือปฏิบัติกันมา ช้านาน จนเป็นที่นิยมและยอมรับของส่วนร่วม มีระเบียบแบบแผนที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา ตลอดถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาในอดีต

ประเภทของประเพณี

พระยาอนุমানราชชน (2505 : คำนำ ข) จำแนกประเพณีออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล คือประเพณีที่เป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตของคนคนเดียว เฉพาะตน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
2. ประเพณีส่วนรวม คือ ประเพณีที่ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมในการกระทำมีการ ปฏิบัติพร้อม ๆ กันเป็นหมู่ เป็นคณะในเวลาเดียวกัน และมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน

แปลก สนธิรักษ์ (ม.ป.ป : 31) ได้จำแนกประเพณีออกตามลักษณะความเคร่งครัด ในการยึดถือปฏิบัติเป็น 3 ประเภท คือ

1. จารีต ประเพณี หรือกฎศีลธรรม (Mores) ได้แก่ ประเพณีที่ยึดถือกันอย่างเคร่งครัด ถ้าหากใครฝ่าฝืน จดเว้น ไม่กระทำ ถือว่ามีความผิด เป็นความเชื่อ ประเพณีประเภทนี้จึงเป็น ศีลธรรมที่มีค่าต่อส่วนรวม เป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม สังคมมีการบังคับให้ ปฏิบัติตาม มีความรู้สึกที่รุนแรงถ้ามีการฝ่าฝืน บุคคลต้องปฏิบัติตามเพื่อผลประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องของความผิดถูก ความนิยมที่ยึดถือและถ่ายทอดกันมา จารีตประเพณีของแต่ละสังคม ไม่เหมือนกันเพราะมีค่านิยม (Value) ที่ยึดถือต่างกัน
2. ขนบประเพณี (Institution) ได้แก่ประเพณีที่กำหนดขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้ว ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ที่เป็นข้อบังคับโดยตรงว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่นระเบียบของสถาบัน เรื่องทรัพย์สินสมบัติ การศึกษาเล่าเรียน ศาสนา เป็นต้น ส่วนที่เป็นข้อบังคับทางอ้อม ได้แก่ สิ่งที่อยู่กัน อยู่ทั่วไปว่าต้องกระทำอย่างไร ไม่มีระเบียบที่แน่นอน เช่น การแห่นางแมว การทำบุญบังไฟ เป็นต้น
3. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญทั่วไป ไม่มีความผิดถูก เหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบปฏิบัติเป็นแบบแผนเหมือนขนบประเพณี เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนกระทำจนเกิดความเคยชิน เป็นบรรทัดฐาน (Norm) ที่มีมานาน และแพร่หลาย ไม่มีผู้ใดบังคับให้ต้องปฏิบัติ แต่เป็นมารยาทในสังคม ผู้ละเมิดหรือละเว้น ถือว่า ขาดมารยาท ผิดหลักการที่เคยทำเคยปฏิบัติมา ถือว่าเป็นผู้ที่ขาดการศึกษา ขาดการอบรม เท่านั้น ธรรมเนียมจึงเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมพึงปฏิบัติ และนิยมปฏิบัติ

สรุปประเพณีตามทัศนะของผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ประเพณีที่มีแบบแผน ได้แก่ ประเพณีที่ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมในการกระทำ มีการปฏิบัติพร้อม ๆ กันเป็นหมู่ เป็นคณะในเวลาเดียวกัน และมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ยึดถือกันอย่างเคร่งครัด ใครฝ่าฝืน จดเว้น ไม่กระทำ ถือว่ามีความผิด เป็นความเชื่อ เป็นศีลธรรมที่มีค่าต่อส่วนรวม เป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม สังคมมีการบังคับให้ปฏิบัติตาม บุคคลต้องปฏิบัติตามเพื่อผลประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องของความผิดถูก ความนิยมที่ยึดถือและถ่ายทอดกันมา
2. ประเพณีที่ไม่มีแบบแผน ได้แก่ ประเพณีที่เป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตของคนเฉพาะตน เป็นประเพณีธรรมดาสามัญทั่วไป ไม่มีความผิดถูก ไม่มีระเบียบปฏิบัติเป็นแบบแผน เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนกระทำจนเกิดความเคยชิน ที่มีมานานและแพร่หลาย ไม่มีผู้ใดบังคับให้ต้องปฏิบัติ แต่เป็นมารยาทในสังคม ผู้ละเมิด หรือละเว้น ถือว่าขาดมารยาท ผิดหลักการที่เคยทำเคยปฏิบัติมา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์เรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อจึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ให้ความสนใจอธิบายให้ความหมายและคำนิยามมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักสังคมศาสตร์ คือ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาต่างก็ให้ความหมายที่แตกต่างกันไป

ความหมายของความเชื่อ (Beliefs)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน 2539 : 276) ได้ให้ความหมายของคำว่า “เชื่อ” หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ และได้ให้ความหมายของคำว่า “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส

กิ่งแก้ว อัคราคร (2520 : 61 – 62) ความหมายของความเชื่อ หมายถึง เห็นจริงด้วย เห็นจริงตาม อันเป็นความเห็นด้วยความรู้สึกรู้สึกหรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม

วิญญู ผลสวัสดิ์ (2537 : 188) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับ นับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ ทั้งที่สิ่งนั้นมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้

ศรีศักร วัลลิโภดม (2540 : 15) กล่าวว่า ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ทำให้มีความมั่นใจและมีกำลังใจขึ้นถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้วก็ไม่อาจทำอะไร ให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกรูปทุกวัย ทุกแห่งต่างก็สัมพันธ์กับความเชื่อทั้งนั้น การทำอะไรย่อมมีความเชื่อปะปนอยู่เสมอ

บุญเลิศ สดสุขชาติ (2525 : 24) คติ หมายถึง การไป ความเป็นไป ความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วยความมั่นใจ ไว้วางใจนับถืออาจจะด้วยความรู้สึกหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลเมื่อเกิดความเชื่อแล้วก็มีมีการแสดงออกทางกายคือการปฏิบัติและทางวาจา เช่น ดักเตือน สั่งสอน หรือแจ้งให้ผู้อื่นทราบ โดยการสร้างสิ่งสมมติขึ้น เช่น ผีसाงเทวดาสังศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ข้อห้ามต่าง ๆ

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2537 : 223) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งเกิดมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ และในทุก ๆ สังคมต่างก็มีความเชื่อเป็นของตนเอง ซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันไปจากสังคมอื่นก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาในการคิดหาเหตุผลของแต่ละชุมชน

บุญลือ วันทายนต์ (2529 : 322-323) กล่าวว่า ความเชื่อ เป็นปรากฏการณ์ทางจิตประเภทหนึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์นั้นสามารถแสดงออกโดยผ่านทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เชื่อถือ โดยการยอมรับสิ่งนั้น ๆ มาเป็นหลักยึดเหนี่ยวประจำใจอย่างสนิทใจ ฉะนั้นความเชื่อถือจึงจัดเป็นทัศนคติที่ดีประการหนึ่งต่อสิ่งที่เคารพนับถือ

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล (2504 : 1) ทรงอธิบายว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นอำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุ มนุษย์ย่อมเกลียดความทุกข์ และรักความสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยบีบบังเกิดขึ้นก็วิ่งวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณต่อสิ่งนั้น ด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตน ตามคติความรู้ ความเชื่อ ในกาลสมัยนั้น ๆ เป็นยุค ๆ มา

ความเชื่อเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้มนุษย์มีบทบาท มีบทเรียนและสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เรื่อย ๆ มา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และถ่ายทอดสืบ ๆ กันมา

ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียม ประเพณีและกำหนดเป็นจารีตในที่สุด เช่น มีความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี ก็ต้องเชื่อว่ามีสิ่งที่สามารถป้องกันและปราบภูตผีได้ มนุษย์จึงนำเอาแนวความเชื่อนั้น ๆ มาปฏิบัติในกลุ่มของตน

เสฐียร โภคศ (2515 : 35) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อนั้นมีนัย นัยหนึ่งเป็นความเชื่อด้วยอารมณ์ศรัทธา และอีกนัยหนึ่งเป็นความเชื่อด้วยปัญญาทางเหตุผล

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2523 : 4) กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้

สถาพร ศรีสังข์ (2533 : 16) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้

ณรงค์ ลินสวัสดิ์ (2539 : 5) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่บุคคลคิดว่าการกระทำ บางอย่างหรือปรากฏการณ์บางอย่างหรือสิ่งของบางอย่างหรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคล บางอย่าง มีอยู่จริงหรือเกิดขึ้นจริง กล่าวคือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอะไรก็ได้ในแง่ของข้อเท็จจริง คือคิดว่าข้อเท็จจริงเป็นเช่นนั้นซึ่งความคิดนั้นอาจไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้ แต่ถ้าคิดว่า ความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นก็คือความเชื่อการได้มาซึ่งความเชื่ออาจจะได้มาโดยการเห็น ได้สัมผัส ได้ยินกับหูหรือได้รับจากคำบอกเล่า อ่านจากข้อเขียนสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการคิดขึ้นมาเอง ความเชื่อได้มาง่ายและอาจเปลี่ยนได้ง่าย

สุพล รุจิรพัฒน์ (2533 : 3) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง ความแน่ใจ ความเชื่อมั่นใน ปรากฏการณ์ว่าถูกต้องเป็นจริง ความเชื่อขึ้นอยู่กับความรู้ที่เขามีอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่เขาได้รับจาก แหล่งที่เขาเชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง นั่นคือ บุคคลจะกระทำ หรือไม่กระทำสิ่งใดตามความเชื่อของเขา หรือความเชื่อจะเป็นตัวส่งเสริมกำลังบางอย่างที่กระทำแล้ว ไม่เกิดความทงทนยิ่งขึ้น

สรุป ความเชื่อตามทัศนะคติของผู้วิจัย หมายถึง การยอมรับนับถือว่าเป็นความจริงหรือ มีอยู่จริง ความแน่ใจ ความเชื่อมั่นในปรากฏการณ์ว่าถูกต้องเป็นจริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้ อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรือ อาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้ การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้ ความเชื่อขึ้นอยู่กับความรู้ที่มีอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากแหล่งที่เชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็น ตัวกำหนดพฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง

ระดับของความเชื่อ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527 : 33) กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องผีसाग เทวดา หากพิจารณา ในแง่มุมมองมานุษยวิทยาถือว่าเป็นความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติที่มีใช้ผลิตผลของการค้นคว้าวิจัยแบบวิทยาศาสตร์กับทั้งยังได้รับการ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ซึ่งขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหนือมนุษย์ หรือพลังเหนือมนุษย์ เหนือธรรมชาติ มนุษย์จึงมีการบวงสรวง การบูชา

เช่น โห้ว (พิธีกรรม) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีกับอำนาจทั้งหลายที่เหนือกว่ามนุษย์ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าอำนาจเหล่านั้นสามารถควบคุมวิถีทางธรรมชาติ หรือวิถีชีวิตของมนุษย์ นักมานุษยวิทยาได้แบ่งความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมออกมาเป็น 4 ระดับ คือ

1. ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับปัจเจกชน

แบบแผนดั้งเดิมของชีวิตและพิธีกรรมทางศาสนาของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมระดับปัจเจกชน ปัจเจกชนแต่ละคนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้วยตนเอง ซึ่งสามารถเข้าสู่ความสัมพันธ์กับเทพเจ้า เทวดา ภูตผี วิญญาณ หรือวัตถุสิ่งของที่ถือว่ามีพลังอำนาจแฝงอยู่ด้วยตนเอง เมื่อมีความต้องการหรือจำเป็นจะต้องเข้าถึงพลังหรืออำนาจ

ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับนี้มักจะเกิดในสังคม ชุมชนที่เล็ก ๆ ก่อนข้าง โดคเด็ว เป็นสังคมระดับกลุ่มยังไม่เกิดเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน ดำรงชีวิตหรือวิถีการผลิตด้วยการล่าสัตว์ และเก็บหาอาหาร เช่น พวกผีตองเหลือง เงาะป่า ซาไก เป็นต้น

2. ลัทธิความเชื่อระดับหมอผี

ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับนี้ จะต้องมีผู้ชำนาญการทางความเชื่อและพิธีกรรม ในรูปของหมอผี

หมอผี หมายถึง ผู้คนที่ทำตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ หมอรักษาโรค หมอเมือง หมอพื้นบ้าน คนทรง ม้าขี่ ที่นั่ง ฯลฯ และผู้มีเวทมนต์คาถาต่าง ๆ เป็นผู้ให้บริการแก่คนอื่นแล้วได้รับของกำนัล ค่าตอบแทน หรือศักดิ์ศรี

สังคมที่มีลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับหมอผี ก็มีตั้งแต่สังคมระดับกลุ่ม สังคมระดับชนเผ่า สังคมชวานา ที่ตั้งชุมชนเป็นหมู่บ้าน ดำรงชีวิตบนวิถีการผลิตแบบปศุสัตว์ การปลูกแบบทำไร่ทำสวนจนถึงการเกษตรกรรม แต่มักจะเป็นสังคมที่ยังไม่มีการรวมศูนย์อำนาจยังเป็นสังคมปราศจากรัฐ ยังไม่มีการรวมศูนย์อำนาจทางความเชื่อและพิธีกรรม

3. ลัทธิความเชื่อระดับชุมชน

ความเชื่อในระดับนี้จะปรากฏอยู่ในสังคมที่มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมก็จะหลากหลายและชัดเจนมากขึ้น ผู้คนธรรมดาที่ไม่ใช่ผู้ชำนาญด้านความเชื่อและพิธีกรรม ก็มักจะถูกจัดระเบียบให้เป็นกลุ่มก้อนบนรากฐานต่าง ๆ เช่น กลุ่มอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน แต่ไม่ใช่กลุ่มที่เป็นทางการจัดตั้งโดยรัฐ แต่เป็นกลุ่มตามธรรมชาติ ซึ่งอาจปรากฏในเวลาที่มีกิจกรรมหรือพิธีกรรม กลุ่มที่อยู่บนฐานของเครือญาติ เช่น แซ่ สกุล สายผีปู่ย่า ฯลฯ ในสังคมระดับนี้ กลุ่มและหรือสายสกุลต่าง ๆ จะเข้ามารับผิดชอบในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นประจำหรือตามแต่โอกาสที่เห็นว่า

มีความจำเป็น หรือสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มว่าดีหรือไม่ดี รวมทั้งการอยู่รอดปลอดภัยของสังคม หรือชุมชนโดยรวม

ในขณะที่การจัดพิธีกรรมตามความเชื่อในระดับนี้ อาจจำเป็นต้องใช้ หมอผี หมอครู ตั้งข้าว หมอขวัญ จ้ำ หมอแห่ หมอพ่อน ช่างรำ หมอกลอง หมอแคน ที่มีความชำนาญสูง เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม แต่ในวันที่พิธีกรรมสิ้นสุดลง ผู้ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมดจะกลับเข้าสู่วิถีชีวิตประจำวันเดิม เช่น เป็นชาวไร่ชาวนาต่อไป

สังคมที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ มักเป็นชุมชนระดับหมู่บ้าน ยังไม่มีรัฐหรือรัฐยังคงไม่ได้เต็มที่ มีวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรม

4. ลัทธิความเชื่อในระดับมีพระและนักบวช

ในสังคมที่มีลัทธิหรือระบบความเชื่อในระดับนี้ จะมีพระหรือนักบวชหรือบุคลากรทางศาสนาผู้ทำหน้าที่ปลุกฝังความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเป็นงานประจำ และมักจะมีการจัดรูปองค์กรพร้อมกันนั้นก็ทำหน้าที่ผูกขาดพิธีกรรมที่แน่นอนบางพิธีกรรมให้กับปัจเจกกลุ่มและสังคมทั้งสังคม

สรุป ความเชื่อ ในทัศนะของผู้วิจัย หมายถึง ความเลื่อมใส ศรัทธาเห็นตามด้วย เห็นจริงด้วย การยอมรับ นับถือ หรือยึดมั่น ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่สิ่งนั้นมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตามและเป็นสิ่งที่ทำให้มีความมั่นใจและมีกำลังใจขึ้นถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้วก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ความมั่นใจไว้ใจนับถืออาจจะด้วยความรู้สึกหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ตามทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็น โดยไม่ต้องทราบเหตุผลมาอธิบาย และไม่จำเป็นว่าสิ่งที่เชื่อนั้นจะมีหลักฐานหรือไม่มีหลักฐาน

ประเภทของความเชื่อ

ประเภทเกี่ยวกับความเชื่อนี้ กิ่งแก้ว อุตถากร. (2520 : 61 – 62) ได้นำประเภทของความเชื่อซึ่งพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ได้ทรงแบ่งไว้ โดยนำศัพท์ภาษาอังกฤษมาเทียบเคียงดังนี้

1. เชื่อใจ (Trust) การเชื่อด้วยความรู้สึกจะเป็นเชื่อบุคคลหรือเชื่อความจริงในพฤติกรรมอย่างใดก็ตาม ถ้าไม่อาศัยความไตร่ตรองพินิจพิเคราะห์ด้วยเหตุผล แต่เชื่อด้วยความรู้สึกของตนเองว่าเป็นเช่นนั้น
2. เชื่อถือ (Credence) การเชื่อบุคคลด้วยความนับถือ เช่น มีบุคคลพูดว่าอะไรก็เชื่อตามคือเชื่อถ้อยคำของเขาเป็นหลักฐาน
3. ความไว้วางใจ (Confidence) ความเชื่อที่อาจเนื่องมาจากความรู้สึกกับความไตร่ตรองควบกันไป ถ้านักไปในทางความรู้สึกหน่อยก็ใช้คำว่า ความไว้วางใจ
4. ความมั่นใจ (Assurance) ความเชื่อที่มีความรู้สึกและความไตร่ตรองกำลังกัน
5. ตระหนักใจ (Persuasion) ความเชื่อที่มีความไตร่ตรองหนักกว่าความรู้สึก

6. เลื่อมใสศรัทธา (Faith) เชื่อเพราะเรารู้สึกเห็นจริงตามและไตร่ตรองเห็นจริงตาม และนอกจากนั้นยังมีความรู้สึกแรงกล้าในดวงวิญญาณของเราว่าเป็นจริงเช่นนั้น คือ ความรู้สึกตระหนักรู้ด้วยจิตใจอย่างแท้จริง

7. เชื่อตระหนัก (Conviction) เชื่อเพราะเราอาศัยความไตร่ตรองด้วยเหตุผล

8. สัจจอาชิตฐาน (Confession) เชื่อถือด้วยจิตใจ หรือศรัทธา ไม่เป็นแต่เพียงรู้สึกในใจ แต่ตั้งสัจจะวาจาออกมาด้วย

9. ลัทธินิยม (Creed) ความเชื่อถือซึ่งตั้งเป็นระเบียบแบบแผน อันอาจเนื่องมาจากประเพณีนิยม หรือศาสนา

10. ลัทธิอนุสาสนี (Doctrine) ความเชื่อตามคำสั่งสอนของผู้ตั้งศาสนา หรือผู้ตั้งทฤษฎี

11. สิทธิฐานต์ (Dogma) เชื่อถือผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งทฤษฎี แต่อาจแสดงให้ตระหนักด้วยเหตุผล ไม่ได้เป็นการเชื่อไปทั้งหมดโดยยึดมั่นว่าเป็นความจริงแท้

สมิทซ์ สระอุบล. (2524 : 57 – 59) ได้แบ่งประเภทของความเชื่อออกเป็น

2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไป หรือความเชื่อธรรมดาที่คนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้เป็น 10 ประเภท ดังนี้

1.1 ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยโบราณต้องอาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตกฟ้าร้องก็กลัว หรือเกิดฟ้าผ่าจนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ หรือเมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษ หรือหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน ความเชื่อข้อนี้เกิดเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพจะหายาที่เป็นสมุนไพรรักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนเป็นปากนกกระจอก ก็เอาเปลือกเคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมป่า เป็นต้น

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ผัน การประกอบพิธีต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ที่ฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางไปทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้นเชื่อว่าส่วนของความจริงทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่าง ๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุขหากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางที่แพร่งบ้าง ฯลฯ

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีของกันและกันมาพิจารณาแล้วสรุปเออว่าน่าจะเป็นอย่างนี้ น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากรือ คอสั้น ผมหยิกห้ามคบ หรือหญิงที่เดินทางกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วยกรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายนี้น่าจะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีกี่ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

1.5 ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้เชื่อด้วยวิธีต่าง ๆ กันแต่จุดหมายปลายทางคือ ความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำความผิด มีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำ และผลของการกระทำ เป็นต้น

1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพ เพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่าง ๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดเมล็ดห่าง เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามนี้จะทำให้ผลเน่า ฯลฯ

1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณี และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นและมีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรต ในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในภาคอีสาน ประเพณีสงกรานต์ในภาคเหนือ เป็นต้น

1.8 ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงมาต ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ เป็นต้น

1.9 ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่า ถ้าทำไม่ดีจะตกนรกถูกขมขามลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วเกิดในชาติหน้าต่อ ๆ ไป

1.10 ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข 13 เป็นตัวเลขอัปโชค ก็หลีกเลี่ยงการกระทำเกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่า เลข 9 ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลข 9

2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อที่ฟังทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวแบ่งได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาให้เกิดผล มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไส้ ทำให้คู่อธิถึงแก่ความตาย หรือคาถากำกับผีไม่ให้มารบกวนทำอันตรายแก่คน ฯลฯ

2.2 ความเชื่อเรื่องโชคกลางจะมีอยู่เสมอแล้วที่กักเอาไว้ว่าเป็นความจริง เช่น ตาเขมน้ำข้างซ้ายจะโชคดี ตาเขมน้ำข้างขวาจะโชคร้าย ขณะออกเดินทางมีสัตว์ตัวดำมาตบคอหน้า จะเคราะห์ร้ายให้ระวังการเดินทาง ฯลฯ

2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยจะมีอำนาจลึกลับมากกระทำให้เป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น เชื้อการเข้าทรง การแก้บน การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้กำลังใจเข้มแข็งสามารถเผชิญและต่อสู้กับปัญหาหรืออันตรายที่จะมาถึงได้ หรือถ้าไม่สบายก็สามารถจะหายได้โดยไม่ต้องกินยา

บุญเลิศ สดสุชาติ (2525 : 50) ได้รวบรวมและจัดประเภทของความเชื่อไว้ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ
2. ความเชื่อเรื่องการเกิด การตาย และช่วงเวลาที่สำคัญของมนุษย์
3. ความเชื่อเรื่องประเพณี การนับถือผี
4. ความเชื่อเรื่องผี เกี่ยวเนื่องกับศาสนา
5. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์
6. ความเชื่อเกี่ยวกับครวเรือน และที่อยู่อาศัย
7. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ
8. ความเชื่อที่มีลักษณะผสมผสานของความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน

พระพรหมมุนี พิมพ์ รมมธโร (2505 : 62-89) ได้จัดความเชื่อออกเป็นลัทธิซึ่งประกอบด้วย 2 ลัทธิ คือ ลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องต่ำ และ ลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องบน ในแต่ละลัทธินั้นก็ประกอบด้วย ตัวแทนของธรรมชาติ 6 ระดับความเชื่อ เช่น ลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องต่ำ ได้แก่ การนับถือดิน ภูเขา พฤษภชาติ สัตว์ แม่น้ำ ไฟ ส่วนลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องบน ได้แก่ลัทธิ นับถือพระอาทิตย์ พระจันทร์ นับถือดาว นับถือฟ้า นับถือฝน นับถือลม

เสถียร พันธรังสี (2516 : 57) ได้กล่าวว่ามีหลักของความเชื่อหรือศรัทธา ความเชื่อศาสนา ประกอบด้วย 6 ประการด้วยกันคือ

1. ความเชื่อในธรรมชาติ (Naturalism)
2. ความเชื่อในผีบางเทวดา (Animism)
3. ความเชื่อบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
4. ความเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism)
5. ความเชื่อเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism)
6. ความเชื่อที่ไม่นับถือเทพเจ้าองค์ใด (Atheism)

กึ่งแก้ว อัถดถาวร (2520 : 62) ได้นำความหมายของคำว่าความเชื่อซึ่งหม่อมเจ้าหญิง พูนพิศสมัย คิสกุลได้ทรงอธิบาย ไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหมือนมนุษย์เช่นอำนาจของ ดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุข เป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็จึงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณค่าต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตนตามคติ ความรู้ ความเชื่อ ในกาลสมัยนั้น ๆ เป็นยุค ๆ มา ถัดจากความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมเนียมอันมี พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นสรณะ ต่อมาเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้น ก็มุ่งยึดถือ เหล่าเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ ซึ่งความคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะและเชื่อว่าสิ่งที่นับถือนั้นย่อมแสดง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อช่วยคนได้ยามที่ตนมีทุกข์ ต่อมาเมื่อวิทยาการต่าง ๆ ได้พัฒนามากขึ้น ความเชื่อในสิ่งดังกล่าวบางอย่างลดน้อยลงและบางอย่างแปรเปลี่ยนจากธรรมชาติมาเป็น สิ่งประดิษฐ์ขึ้น เช่น ฝ้ายันต์ ตะกรุด ฝาประเจียด เป็นต้น และกึ่งแก้ว อัถดถาวร ได้กล่าวถึง พุทธโอวาทเกี่ยวกับความเชื่อที่เรียกว่า”หลักกาลามสูตร” ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ให้เชื่อ 10 ประการ ดังนี้ คือ

1. อย่าเชื่อโดยบอกต่อ ๆ กันมา
2. อย่าเชื่อโดยทำตาม ๆ กันมา
3. อย่าเชื่อโดยเหตุถือกันทั้งบ้านทั้งเมือง
4. อย่าเชื่อโดยอ้างว่าปรากฏอยู่ในคัมภีร์
5. อย่าเชื่อโดยอาการคิดเดาเอาเอง
6. อย่าเชื่อโดยอาการคาดคะเนเอาเอง
7. อย่าเชื่อโดยอาการตรึกเอาตามอาการ
8. อย่าเชื่อโดยคิดว่าเข้ากันได้กับความคิดของตน
9. อย่าเชื่อโดยถือว่าผู้สอนพอจะเชื่อได้
10. อย่าเชื่อโดยคิดว่าผู้สอนเป็นครูเป็นอาจารย์ของตน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีบทบัญญัติไว้ก็มิได้ทำให้คนทั่วไปลดละความเชื่อถือลงได้ ยังปฏิบัติสืบเป็นมรดกตกทอดมาจนปัจจุบันนี้ ที่กลุ่มชนเชื่อกันมากก็กลายเป็นประเพณีกว้างขวาง ที่ยังเชื่อกันอยู่น้อยก็รู้กันเฉพาะในท้องถิ่นเท่านั้น

กึ่งแก้ว อัถดถาวร (2520 : 62) ได้ประมวลความเชื่อต่าง ๆ และจัดแยกประเภทใหญ่ ๆ ไว้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องบุคคล การตั้งชื่อ วิญญาณ การตายแล้วเกิดใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ ตามผลกรรม การเข้าทรง การเผาตัว

2. ความเชื่อสิ่งแวดลอม เหตุการณ์ ขวานฟ้า ลายแทง อย่าปลูกเรือนคร่อมหัวเสา
กลางสังฆรณ์ ดันไปยเขียน พรอททำให้เหาะได้

3. ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แห่งนางแมว ตะบองเพชร เทพเจ้า เสน่ห์ยาแฝดยาสั่ง
เวทย์มนต์คาถา พระภูมิเจ้าที่ ศาลเพียงตา

4. ความเชื่อเรื่องเพศ หญิงสาวที่มีทรวงอกใหญ่แสดงว่ามีความรู้สึกทางเพศหรือ
กามารมณ์มาก ถ้าพ่อเจ้าผู้ ลูกชายก็มักจะเป็นคนเจ้าชู้เหมือนพ่อ

5. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เป็นผีห้ามรับประทานข้าวเหนียว คนที่ถูก
แสงอาทิตย์กัดถ้าเห็นแสงอาทิตย์เมื่อไรจะตาย คนที่มีหูยาน(ยาว)จะเป็นคนที่มีอายุยืน

6. ความเชื่อเรื่อง ฤกษ์ โชค ลาง คนที่เกิดวันเสาร์เป็นคนใจแข็ง จึงจกหัก
คู่ลักษณะนกเขา นิมิตกลาง

7. ความเชื่อเรื่องฝัน ฝันเห็นงู หรืองูกัด ฝันเห็นนกยูง ทำนายการฝันตามวัน

8. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด ตะกรุด
พระเครื่อง ว่าน กุมารทอง นางกวัก เขี้ยวหมูตัน

9. ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณ ผีเชื่อ (ผีเสื้อ) ผีปู่ตายาย ผีนรก ผีฟ้า
กล้วยตานี ผีกระตือผีกระหัง ผีหลวง การหลอกผี ผีโขน

10. ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์

11. ความเชื่อ เรื่องโหราศาสตร์ หมอคู่ ลักษณะสมพงศ์คู่ผิวเมีย วันห้ามประกอบมงคล
วันมงคลฤกษ์ วิธีดูลูกในท้องว่าเป็นหญิงหรือชาย คุณสมบัติของคนที่เกิดในวันต่าง ๆ ชะตาชีวิต
เกี่ยวกับเทวดาทางโหร ซึ่งมี เช่น พระราหู พระเสาร์ ลักษณะนิสัยในราศีต่างๆ ลักษณะของอวัยวะ
บอกวาสนาได้

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 40 – 41) อธิบายกระบวนการของความเชื่อว่า อาจจัดประเภท
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อต่างๆ ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ
(Supernatural Force) ซึ่งเป็นพลังอำนาจที่ทำหน้าที่ควบคุมความเป็นไปของมนุษย์ และอีกประเภทหนึ่ง
คือ จิตวิญญาณหรือเทพเจ้าหรือสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural Being) ซึ่งยัง
แบ่งได้อีก 2 ประเภท ประเภทแรก คือ เทพเจ้า (Gods) และจิตวิญญาณ (Spirits) ที่ไม่ได้มี
ต้นกำเนิดจากมนุษย์ (Non – Human Origin) และประเภทที่สอง คือ ปีศาจหรือวิญญาณ
ของมนุษย์ที่ตายแล้ว

บางสังคมยังมีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณหรือเทวดาอารักษ์ (Guardian Spirits) ที่มี
ความใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่าเทพเจ้า และคอยทำหน้าที่ปกป้องรักษา คุ้มครองมนุษย์ เทวดา
อารักษ์เหล่านี้จะสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่เพื่อดูแลป่า คุ้มครองแม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ

ทำให้เกิดความยำเกรงต่อธรรมชาตินั้น และทำการดูแลรักษาอย่างดี บางสังคมมีความเชื่อว่า เมื่อมนุษย์ตายแล้ว วิญญาณจะยังไม่ดับสลาย และยังคงเวียนอยู่ในฐานะผีบรรพบุรุษ มีหน้าที่ ค้ำครองลูกหลานให้ปลอดภัย ความเชื่อนี้ทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และกลายมาเป็นพื้นฐานอำนาจของผู้อาวุโสภายในครอบครัว ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษจะเป็น พื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติ เป็นแกนกลาง ของการตัดสินใจ โครงสร้างของครอบครัวและเครือญาติมีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น

สรุปความเชื่อตามทัศนะของผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ สิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ความกลัวเป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของสัตว์โลกทุกเผ่าพันธุ์เป็นแรงกระตุ้นผลักดัน เพื่อความอยู่รอดจากภัยต่าง ๆ ตามธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในเรื่องวิญญาณ ผีสงหรือเทวดาอารักษ์ เชื่อว่าหากปฏิบัติตามก็จะเกิดผลดีกับตนเองและส่วนรวม และหากไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ต่อตนเองและส่วนรวมได้เช่นกัน ความเชื่อประเภทนี้คล้ายจะงมงาย แต่เป็นสิ่งที่สร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติ

2. ความเชื่อที่เกิดจากความศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อที่แรงกล้า เชื่ออย่างลึกซึ้งโดยไม่มีข้อสงสัย เชื่อเพราะเรารู้สึกเห็นจริงตามและไต่ตรง เช่น ความเชื่อในหลักศาสนาและปฏิบัติตามหลักศาสนาที่กำหนด ยึดมั่นที่จะปฏิบัติตาม

ความสำคัญของความเชื่อ

สมิทธิ์ สระอุบล (2534 : 57-59) กล่าวว่าความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ย่า เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนายังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามีกระบวนถึงความคิดและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ ความเชื่อมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อบุคคลอย่างมากเพราะเมื่อความเชื่อถูกปลูกฝังให้ลึกลงไป ในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้ บุคคลนั้นจะทำการที่ตนต้องการมากกว่าเดิมและยากที่จะถอดถอนออกจากความรู้สึกนั้นได้ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ คือ

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วย บางคนหาสาเหตุไม่ได้เพราะจิตได้สำนึกยังอยู่กับสิ่งหนึ่งตลอดเวลา เมื่อได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่าง ๆ ได้โดยมิต้องรักษา

2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นภายใน เช่น การเชื่อว่ารดน้ำมนต์ จะสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนจนสามารถปิดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ จึงทำให้ผู้ที่เชื่อเช่นนี้ ไปหาหมอหรือน้ำมนต์ให้เพื่อให้แคล้วคลาดศัตรูหรือให้ปลอดภัย เช่น ทหารที่จะไปออกศึกสงคราม จะได้รับการประพรมน้ำพระพุทธรูปมนต์ เพื่อช่วยเสริมให้พลังใจฮึกเหิมที่จะต่อสู้กับศัตรูได้

3. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เกิดความสุขสบายใจในสิ่งที่ได้ปฏิบัติตามที่เชื่อถือ เช่น การทำบุญเลี้ยงพระขึ้นบ้านใหม่ จะก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยหากได้ปฏิบัติแล้วความสุขทางใจจะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวด้วย

4. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง หลักการของศาสนาแต่ละศาสนามีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกชนได้ประกอบ เช่น การกราบไหว้ การสวดอ้อนวอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจ ไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น เชื่อว่ายักษ์มีจริง มีรูปร่างใหญ่ น่าเกลียด น่ากลัว ถือตะบองแขกเขียว พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ตามที่เชื่อถือให้เห็นตามวัดสำคัญ ๆ

จรัส พัทธมราชศักดิ์ (ม.ป.ป. : 34) เสนอไว้ว่าความเชื่อมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ทำให้มนุษย์เข้าใจตนเองและเข้าใจสภาพแวดล้อม มนุษย์ขาดความเชื่อไม่ได้ เช่นหากไม่รู้ว่าตนเป็นใคร ชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม หรืออาจถูกภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจ หรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. ทำให้เข้าใจสิ่งที่มองไม่เห็นหรือพิสูจน์ไม่ได้ หากมนุษย์จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความชั่วความดีวัดไม่ได้ มนุษย์จึงต้องอาศัยความเชื่อสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นไว้เป็นทุน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

3. ทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่าตนมีกำลังกายที่ดีก็就会有ความมั่นใจในการต่อสู้ เชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้ มนุษย์ก็สามารถควบคุมเครื่องบินให้ถลานั้นสู่อากาศ เป็นต้น

4. ทำให้มนุษย์บรรลุถึงความสำเร็จ เมื่อมนุษย์มีความรู้คิดเรื่องต่าง ๆ ทำให้มนุษย์สามารถดำเนินการสิ่งต่างๆในชีวิตของตน จนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เช่น ทำให้เรียนจบได้ เดินทางไปถึงเป้าหมายได้ ทั้งที่ไม่เคยไปถึงมาก่อน เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ผู้วิจัยพบว่านักวิชาการหลายท่าน มักกล่าวว่าความเชื่อและศาสนาเป็นสิ่งเดียวกัน เหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำหน้าที่ของศาสนามากล่าวไว้ในส่วนของหน้าที่ของความเชื่อนี้ด้วย ดังต่อไปนี้

นิยพรรณ วรรณศิริ (2540 : 273) กล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาตามที่ เคอร์คัม เสนอไว้ ดังนี้ คือ

1. มีหน้าที่สงเคราะห์สังคม กล่าวคือ ช่วยปิดเป่าบรรเทาทุกข์ร้อน ความขัดแย้ง ความคับข้องใจของคนในสังคม ทำให้คนมีจิตใจดีและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ
2. ทำหน้าที่เป็นกฎหมายของสังคม ช่วยจัดระเบียบของสังคมให้ดูดีและเรียบร้อย ในสมัยก่อน ๆ และสมัยคึกคักบรรพบุรุษสังคมยังไม่มีกฎหมายใช้ แต่สังคมก็ไม่ระส่ำระสาย เพราะคนเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะลงโทษคนผิด
3. สร้างความเป็นปึกแผ่น และความสามัคคีกลมเกลียวในมวลหมู่มนุษย์ กล่าวคือ เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบใด ๆ ขึ้นในสังคมจะรวมใจกันทำพิธีทางศาสนา การกระทำใดถ้าทำเพื่อศาสนาแล้ว คนจะหันหน้าเข้ามาร่วมมือกันเสมอ

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2533 : 123) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาโดยได้แยกเป็น 2 ประเภท คือ หน้าที่ต่อบุคคล (Individual Function) และหน้าที่ต่อสังคม (Social Function) ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ต่อบุคคล ศาสนาสอนความต้องการส่วนตัวของบุคคลในด้านต่าง ๆ คือ
  - 1.1 สอนความต้องการเพื่อแสดงออก มนุษย์ไม่สามารถจะทำทุกอย่างได้ตามใจชอบ มนุษย์จึงหันไปหาศาสนาและได้รับคำปลอบโยนจากศาสนามิให้แสดงตนตามอารมณ์ ซึ่งก็คือคำสอนของศาสนาในเรื่องศีลธรรมต่างๆ
  - 1.2 สอนความต้องการสิ่งที่เป็นสาระ กิจกรรมทางศาสนาเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ เช่น การนั่งสมาธิแล้วทำให้รู้สึกสบายใจ การให้ทานเพื่อหวังผลในสุคติ เป็นต้น
  - 1.3 สอนความต้องการอยากรู้อยากเห็น วิทยาศาสตร์สามารถตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ได้ในขอบเขตจำกัด แต่ศาสนาสามารถตอบในสิ่งที่วิทยาศาสตร์หาคำตอบไม่ได้ เช่น นรก สวรรค์ มีจริงหรือไม่ ทำไมบางคนจึงพิการ เป็นต้น
2. หน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ทางสังคมของศาสนา มีดังนี้
  - 2.1 ช่วยเรียงรัดสังคมให้เป็นปึกแผ่น
  - 2.2 ช่วยกำหนดสถานภาพของสังคม
  - 2.3 เป็นสื่อในการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคม
  - 2.4 เป็นสถาบันสวัสดิการสงเคราะห์

จรัญ พรหมอยู่ (2536 : 60 – 61) กล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาดังนี้

1. หน้าที่ต่อบุคคล เน้นที่การให้ความมั่นคงในชีวิตและมีความหมายเกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้
  - 1.1 เป็นปัจจัยช่วยให้เกิดความสงบใจ
  - 1.2 ให้ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยจากความกลัวและความวิตกกังวล
  - 1.3 ให้พลังใจเพราะเชื่อว่าสิ่งที่จะให้ความช่วยเหลือ เป็นปัจจัยเสริมให้การกระทำกิจกรรมทั้งปวง ทำให้มีโอกาสเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้
  - 1.4 เป็นปัจจัยช่วยให้คนจัดระเบียบชีวิตมีโอกาสประสบความสำเร็จและ ความสุขสูงสุดได้

2. หน้าที่ต่อสังคม ศาสนามีหน้าที่สำคัญในการควบคุม และกำหนดศีลธรรมของสังคม ดังนี้

- 2.1 เป็นแรงเสริมในการจัดระเบียบของสังคมจากการที่ผู้คนปฏิบัติไปตามหลักคำสอน
- 2.2 เป็นสถาบันที่ช่วยสร้างค่านิยม บรรทัดฐานของสังคมและช่วยเสริมให้สถาบันต่าง ๆ ของสังคมทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น

2.3 หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากการที่ได้ยึดมั่นในหลักคำสอนเดียวกัน ประกอบพิธีร่วมกัน ทำให้ผู้คนในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผี และการนับถือผียังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทย แม้ว่าในสมัยต่อมาคนไทยจะได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามา คติความเชื่อเดิมเกี่ยวกับผีก็ยังคงมีอยู่ มีผู้เปรียบเทียบการนับลัทธิศาสนาต่าง ๆ ของคนไทยว่า มีลักษณะคล้ายรูปเจดีย์ ความเชื่อทั้งสามแบบนี้ผสมกลมกลืนกันไป ความเชื่อใดจะมีอิทธิพล หรือปรากฏเด่นชัดกว่า ความเชื่อถืออื่นขึ้นอยู่กับชาติ ชัน และการศึกษาของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

เมื่อมนุษย์มีความเชื่อ ความศรัทธาส่งใจ เช่น ความเชื่อเรื่องผี หรือเทพเจ้าย่อมส่งผลให้มนุษย์จัดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นการบวงสรวง เพื่อถวายจนกลายเป็นประเพณีสืบทอดต่อเนื่องกันมา นักมานุษยวิทยาถือว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมได้ปฏิบัติกันมาอย่างไม่ขาดสาย ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีจนยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อส่วนรวมและมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป

สรุป หน้าที่ของความเชื่อหรือศาสนามีหน้าที่หลัก 2 ระดับคือ ระดับต่อบุคคล กล่าวคือ ช่วยลดความกลัวและความวิตกกังวล ทำให้เกิดพลังใจและเกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยช่วยให้คนจัดระเบียบในชีวิตด้วย และระดับต่อสังคม กล่าวคือ เป็นสถาบันที่ช่วยสร้างค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม และช่วยยึดเหนี่ยวสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม

คำว่า “พิธีกรรม” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่แตกต่างกันตามทัศนะของนักวิชาการ และผู้รู้แต่ละคน ได้แก่

บุญลือ วันทายนต์ (2529 : 302) ได้ให้ความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม (Ritual) เป็นแบบอย่างพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิมอย่างกว้างขวาง ได้รับการกล่าวขวัญถึงด้วยความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับตัวที่แสดงออกทางท่าทางถ้อยคำต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับการเลือกสรรมาอย่างดี โดยเฉพาะเพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับตลอดไป พิธีกรรมนี้ตามปกติแล้วจะประกอบด้วยความหมายที่เกิดจากสัญลักษณ์และการปฏิบัติโดยการสร้างสรรค์ เป็นการปรากฏด้วยกายภาพ และความเกรงกลัวต่ออำนาจลึกลับ

ความหมายของคำว่าพิธีกรรม ตามการจำกัดความของศัพท์ วิชาสังคมวิทยาศาสนา (2529 : 374 – 375) ได้ให้คำจำกัดความเอาไว้ว่า พิธีกรรม คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์ หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำในสังคมแบบดั้งเดิมถือว่าพิธีกรรมสำคัญ ถ้าทำอย่างถูกต้องเคร่งครัดก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาด หรือไม่ทำเบี่ยงบนก็จะลงโทษพิธีกรรมในสังคมปัจจุบันมักถือเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาหรือของสังคม และโอกาสงานสังคัมรูปแบบต่าง ๆ พิธีกรรมปรากฏในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น เดินรำ ฟังเพลง การเลี้ยงฉลอง ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาอาจมีการสวดมนต์การขับร้อง กิริยาท่าทางลูกนั่ง เดินเหิน การแห่พร้อมอุปกรณ์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ

กิ่งแก้ว อัครถาวร (2534 : 1 – 21) กล่าวว่า พิธีกรรมคือวิธีการชนิดหนึ่งที่น่าไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ เราจำเป็นต้องมีการกระทำ และในแต่ละการกระทำก็ต้องมีวิธีการประกอบพิธีกรรม มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ประกอบพิธีกรรมความสบายใจและมีกำลังใจ องค์ประกอบของพิธีกรรม คือ ภาวะเหนือธรรมชาติหรือภาวะเหนือปกติวิสัยพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่คนในสังคมเป็นผู้สมมติขึ้น ให้เป็นสื่อและวิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งความตั้งใจไว้ในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องมีอุปกรณ์ ตลอดจนกริยาท่าทางและถ้อยคำการใช้สัญลักษณ์ช่วยแผ่ขยายพฤติกรรมทางจิต

สังคัม ภูมิพันธุ์ (2535 : 24) กล่าวถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวอีสานกระทำไว้ว่า ชาวอีสานมีการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ชาวอีสานจะประกอบพิธีตามที่สังคัมยึดถือว่าเป็น โชคกลางแห่งความดี ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อว่าทำแล้วจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแห่งชีวิต ทรัพย์สินและสังคัม ดังนั้นพิธีกรรมบางอย่างจึงเกิดขึ้นเพราะวัตถุประสงค์

ที่จะให้สังคมมีอาหารกินอุดมสมบูรณ์ และบางอย่างอาจมีจุดมุ่งหมายให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ และมีความมั่นคงในชีวิต

จากคำจำกัดความของพิธีกรรมที่นักสังคมวิทยาหลายท่านได้กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อศาสนา และความเชื่อทางไสยศาสตร์กับพิธีกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กัน เช่น ในศาสนาและไสยศาสตร์ นั้นจะประกอบด้วยความเชื่อหลายประการ และประกอบด้วยพิธีกรรมหลายอย่างที่ปรากฏออกมาเพื่อให้กลุ่มคนและสังคมได้กระทำการกิจกรรมเพื่อแสดงถึงความเชื่อและการเคารพในศasanานั้น ๆ ความหมายของคำว่า พิธีกรรม

ตามทัศนะของผู้วิจัย พิธีกรรม คือแบบอย่างของพฤติกรรมที่ปรากฏผ่านกิจกรรมตามรูปแบบความเชื่อถือต่าง ๆ ของมนุษย์ เพื่อสนองต่อความมุ่งหวัง และความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ประกอบพิธีกรรม รวมถึง การแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มีความเชื่อ อยู่เบื้องหลัง และสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่อ้างอิงถึง โดยเป็นการกระทำที่มนุษย์มุ่งหวังให้สิ่งเหนือธรรมชาตินั้นปกป้องคุ้มครองตนเอง ครอบคร้ว และชุมชน พิธีกรรมไม่ใช่เพียงการสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อจงมายและมองว่าเป็นการกระทำที่ล้าหลัง แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของพิธีกรรมแล้ว พิธีกรรมเหล่านี้ คือ ร่องรอยความคิดที่สะท้อนโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ตามนัยแห่งภูมิปัญญาหรือปรัชญาของมนุษย์ ถือเป็นพลังสำคัญที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน

ประเภทของพิธีกรรม

ในสารานุกรมของบริเตนนิกา (The Encyclopedia Britannica. 1980) ได้แบ่งประเภทของพิธีกรรมไว้ 4 ประเภท สรุปสาระสำคัญโดยสังเขป คือ

1. พิธีกรรมปรัมปรา (The Myth Ritual) เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบ (Imitative) นิทานปรัมปรา โดยทุกพิธีกรรมขึ้นอยู่กับความเชื่อบางอย่าง
2. พิธีกรรมเชิงบวกและเชิงลบ (The Positive and Negative Ritual) เป็นพิธีกรรมที่ทำให้ความสนใจเกี่ยวกับการอุทิศ, การเกิดใหม่ของวัตถุหรือปัจเจกบุคคล โดยพิธีกรรมเชิงลบ (Negative Ritual) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของข้อห้ามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม
3. พิธีบูชายัญ (The Sacrificial Ritual) เป็นพิธีกรรมดั้งเดิมแรกเริ่มของศาสนาในพิธีบูชายัญ ผู้ประกอบพิธีกรรมจะได้รับผลโดยตรงจากการเช่นไหว้บูชายัญ พิธีกรรมเหล่านี้จะมีความหลากหลาย แต่เอกภาพของพิธีกรรมประเภทนี้จะให้ความสำคัญที่เหยื่อ (Victim) ที่ใช้ในการบูชายัญ